

Tema til masteroppgaver knyttet til senter for samvirkeforskning

[Senter for samvirkeforskning](#) er et samarbeid mellom Norsk landbrukssamvirke og Handelshøyskolen NMBU. Norsk landbrukssamvirke er en interesseorganisasjon for de bondeide samvirkeforetakene i Norge. De mest kjente er TINE, NORTURA og Felleskjøpet Agri. Dette er blant Norges største industriaktører, både målt i antall ansatte og omsetning. Det er i tillegg 14 andre virksomheter, store så vel som relativt små, som er medlemmer i Norsk landbrukssamvirke (<https://www.landbruk.no/om-oss/>). De fleste er næringsmiddelbedrifter. Næringsmiddelindustrien er målt i omsetning og sysselsetting Norges største fastlandsindustri.

Studenter som velger et av disse temaene vil få tilgang til et faglig nettverk gjennom Norsk landbrukssamvirke, inkludert tilrettelegging av datatilgang gjennom informanter og relevante dokumenter. Vi oppfordrer også til å komme med egne tema som er relevant for dette området, i tillegg til de som er nevnt nedenfor. Hver studentgruppe vil få inntil 10 000 kroner til dekning av kostnader med datainnsamlingen til masteroppgaven.

Kontaktpersoner: Sigurd Rysstad, epost sigurd.rystad@nmbu.no og Eystein Ystad, epost eystein.ystad@nmbu.no

Tema 1: Kontrakter i landbrukets verdikjede

Kontrakter er en måte å håndtere koordineringsproblemer i en verdikjede. Dette er en form for vertikal integrasjon som er mye brukt i råvareproduksjonen i landbruket. Det norske landbruket er gjenstand for en omfattende markedsregulering for å tilpasse tilbudet til etterspørselen etter matvarer. Hensikten med dette er å styre produksjonsvolumet for å realisere administrative priser til råvareprodusentene. Markedsreguleringen av korn, melk og rødt kjøtt foregår gjennom egne markedsordninger i den norske landbrukspolitikken. Det er ikke markedsordninger for kyllingproduksjonen og frukt- og grøntsektoren, og innenfor disse produksjonene blir kontrakter i langt større grad brukt for å styre produksjonsvolumet. I denne sammenhengen vil det være behov for mer kunnskap om omfang og endring i bruken av kontrakter, hvilke typer kontrakter som benyttes, og hvordan dette påvirker aktørenes atferd og strukturen i verdikjeden innenfor de aktuelle produksjonene.

Fagområde: Økonomi, statsvitenskap, jus

Tema 2: Medlemskap i produsentsamvirker

Temaet er å undersøke hvilke faktorer som påvirker innmelding og utmelding av produsentsamvirker i landbruket. Et produsentsamvirke er en medlemseid organisasjon som selger varer som medlemmene produserer. Dette er en organisasjonsform som er utbredt i de fleste bransjer over hele verden, og som er spesielt mye brukt i landbruket. I Norge er for eksempel Tine et produsentsamvirke som selger melken som medlemmene i Tine produserer. De norske produsentsamvirkene har tradisjonelt hatt stor oppslutning blant norske bønder, men det er likevel usikkerhet om den høye deltakelsen vil vare ved. Det vil derfor være interessant å undersøke hvilke faktorer som bøndene vurderer i beslutningene om medlemskap i et produsentsamvirke. Dette er en problemstilling som er egnet til å besvare gjennom en spørreundersøkelse til bøndene, enten det er til alle bøndene eller til bønder innen bestemte produksjoner.

Fagområde: Samvirketeori, organisasjonsteori, økonomi

Tema 3: Ordførerens rolle i landbrukssamvirkets medlemsorganisasjoner

Ordføreren for årsmøtet i et landbrukssamvirke har en viktig rolle som bindeledd mellom medlemmer og styret og ledelsen i samvirkeforetaket. Sentrale spørsmål å svare på er hva som er ordførerens oppgaver i et samvirke, og hvordan dette forholder seg til praksis, lovverk og relevant teori for dette området. Spesielt viktig er grenseoppgangen mellom oppgaver ordføreren kan eller skal ta på seg, og oppgaver som ligger utenfor ordførerens ansvarsområde og kompetanse. Dette kan undersøkes gjennom en sammenligning mellom hvordan ordførerrollen praktiseres i ulike norske landbrukssamvirker.

Fagområde: Samvirketeori, ledelsesteori, økonomi

Tema 4: Kapitalinstrumenter i norske og utenlandske landbrukssamvirker

Mange av samvirkeforetakene i landbruket er blant landets største virksomheter både målt i omsetning og antall ansatte (Tine, Nortura, felleskjøpene etc.). De eies i prinsippet av virksomhetens brukere, dvs. leverandører av råvarer som melk, kjøtt, korn mv eller kjøpere av innsatsfaktorer som kraftfor og kunstgjødsel. Og eierutbytte betales årlig basert på deres samhandling (omsetning) med foretakene, og ikke basert på innsatt kapital. En vesentlig andel av egenkapitalen i disse foretakene er opptjent egenkapital som er akkumulert over tid. Denne er i prinsippet felleseid. Medlemmer som velger å trekke seg ut av virksomheten for eksempel fordi de legger ned gårdsdriften, har ikke krav på å få utbetalt den andel av den opptjente egenkapitalen som er generert på basis av deres leveranser til eller kjøp fra foretaket. Her skiller samvirkeforetaket seg prinsipielt fra aksjeselskapet der eiere kan selge deres eierandeler i virksomheten. Samvirkeforetak har heller ikke anledning til å øke egenkapitalen gjennom aksjeutvidelser (emisjoner). Disse to forhold kan i prinsippet føre til at samvirkeforetak har problemer med å skaffe seg tilstrekkelig egenkapital til å finansiere nye satsinger.

Under tema 4 vil flere problemstillinger og innganger være aktuelle:

- Analyse av Lantmännen: Lantmännen er et svensk landbrukssamvirke, og har to kapitalinstrumenter man ikke finner i de norske landbrukssamvirkene: emisjonsinnsatser og förlagsandeler. Hvordan fungerer disse to kapitalinstrumentene i praksis, og hva er Lantmännens erfaringer med disse kapitalinstrumentene? Her vil det være nødvendig å foreta undersøkelser av Lantmännen, samt foreta intervjuer av relevante aktører i foretaket.
- Komparativ analyse: Er det forskjeller mellom hvordan norske og utenlandske samvirkeforetak innhenter ekstern kapital og/eller kapital fra sine eiere? Hva er bakgrunnen for disse eventuelle forskjellene? Hvilke kapitalinstrumenter benytter samvirkeforetakene seg av? Denne problemstillingen kan undersøkes i sammenheng med forrige punkt, og her kan det for eksempel gjøres en sammenlikning mellom norske Felleskjøpet Agri og svenske Lantmännen.
- Analyse av norske landbrukssamvirker: Har de store norske samvirkeforetakene opplevd problemer med å skaffe seg egenkapital? Hvordan har de eventuelt forsøkt å løse dette problemet? Hvilke kapitalinstrumenter benytter de seg av? Her er det aktuelt å velge ut en del av de større norske aktørene, gjennomgå årsrapporter og foreta intervjuer med sentrale aktører i selskapene.

Fagområde: Samvirketeori, investeringsteori, finansøkonomi

Tema 5: Finansiering – landbrukssamvirkeforetakets akilleshæl?

En vesentlig del av egenkapitalen i etablerte samvirkeforetak består som regel av opptjent, kollektivt eid kapital. Dersom hele eller deler av overskuddet skal holdes tilbake i selskapet for å styrke egenkapitalen, må alle medlemmene bidra uavhengig av den enkeltes finansielle evne, alternative investeringsmuligheter og deres eventuelle nytte av investeringer som kan realiseres dersom tilstrekkelig med midler holdes tilbake i selskapet. Dette er det såkalte *porteføljeproblemet*. Investeringer finansieres vanligvis med en kombinasjon av egenkapital og låneopptak. Anta at et samvirkeselskap skal investere i et nytt produksjonsapparat som forventes å ha en økonomisk levetid på 25-30 år. Noen av medlemmene kan imidlertid ha et kortere perspektiv på egen deltakelse i samvirket enn forventet levetid på samvirkets investeringer. De som velger å trekke seg ut av samvirket har ikke krav på å få utbetalt noe av foretakets opptjente, kollektive kapital og de vil selv ikke ha noen direkte nytte av en investering som gir medlemmene gode priser og leveringsbetingelser de neste 25 årene.

Både portefølje- og horisontproblemet kan i *teorien* medføre at det kan bli vanskelig for samvirkeforetak å få medlemmene med på å holde tilbake overskudd som kan finansiere investeringer. Hva med praksis? Er tilgang på kapital også et problem for de norske landbrukssamvirkene?

Fagområde: Samvirketeori, investeringsteori, finansøkonomi

Tema 6: Prisdannelse i matvaremarkedene

Matvareprisene blir til i et samspill mellom tilbud og etterspørsel. I et fungerende marked vil dette samspillet sørge for at det etablerer seg en markedspris på alle ledd fra råvareprodusent til forbruker, som tilsvarer kostnaden med å produsere den siste enheten. Prisen på mat bestemmes derfor av både hva det koster å produsere den og hva forbrukerne er villig til å betale for den. Samtidig inngår matvaremarkeder i verdikjeder med horisontal og vertikal integrasjon som påvirker samhandlingen og konkurransen mellom aktørene i verdikjeden, og som dermed påvirker prisdannelsen i matvaremarkedene. Uelastisk etterspørsel og en omfattende Internasjonal handel med matvarer er kompliserende faktorer i denne sammenhengen.

I Norge (som i mange andre land) er det en betydelig konsentrasjon av markedsrett i industriledet og dagligvarehandelen. Det er sterke vertikale strukturer både mellom primærprodusent og foredlingsindustri (oppstrøms i verdikjeden), og mellom grossistledd og dagligvarebutikker (nedstrøms i verdikjeden). På enkelte områder strekker den vertikale integrasjonen seg gjennom hele verdikjeden. Det er et stort behov for mer kunnskap om hvordan slike vertikale strukturer og konsentrasjon av markedsrett påvirker konkurransen og prisdannelsen i matvaremarkedene.

Datakilder: Totalkalkylen for jordbruket har dataserier for produsentpriser, engrospriser og forbrukerpriser på sentrale norske jordbruksprodukter. Dette er data som kan kombineres med utvikling av kjøpekraft og etterspørselastisiteter for ulike matvarer. Gitt at man kan få tak i tilsvarende data fra andre land er dette et svært relevant tema for komparative analyser mellom ulike land.

Fagområder: Samfunnsøkonomi med vekt på pristeori, handelsteori og institusjonell økonomi